

CIVILIZAȚIA SPECTACOLULUI SAU SUPERFICIALITATEA CONTAMINANTĂ

DOI 10.46522/CT.2024.02.11

Eugen PĂȘĂREANU PhD

University of Arts Târgu Mureș, România

eugen.pasareanu@yahoo.com

Abstract:

*The Civilization of the Spectacle or
the Contaminating Superficiality*

The volume of essays *The Civilization of the Spectacle* by Mario Vargas Llosa contains a critique of the contemporary society dominated by consumerism and spectacularity, elements that infest the cultural landscape, isolating the individual in his own judgment of taste and diminishing his desire to explore the human and the profound. Llosa examines how the media, the entertainment industry and the politics have contributed to the creation of a strident 'spectacle' that dominates people's lives, reducing the understanding of the world to a sum of sensationalist images that do not provoke critique, reaction or introspection. Although attractive, this society does not only lead to a poor cultural environment, but also threatens the deep human communion.

Keywords:

spectacle, world, civilization, introspection, consumerism

Laureat al Premiului Nobel pentru literatură în 2010, scriitorul și jurnalistul peruan Mario Vargas Llosa este una dintre cele mai importante figuri ale literaturii latino-americane contemporane, fiind cunoscut pentru stilul său narativ în care explorează teme precum politica, societatea,

puterea, identitatea și libertatea individuală, teme tratate cu luciditate și spirit incisiv și în eseurile adunate în volumul *Civilizația spectacolului*. Llosa subliniază responsabilitatea scriitorului – și, prin extensie, a intelectualului angajat public – de a reflecta asupra societății, de încuraja gândirea critică, de a combate glisarea socială spre autoritarism sau totalitarism – ceea ce conferă scrierilor sale o actualitate de necontestat.

În eseurile de față, Llosa marchează perioada postbelică, și în special cea post-'68 ca începutul democratizării culturii – prin bunăstarea consumatorilor de produse culturale și, implicit, accesibilizarea acestor produse la nivel tematic –, ceea ce duce în timp la două fenomene, cel de degradare a căutărilor artistice spre expresii ale sinelui dominat de confort sau frustrare și cel de infestare a întregului spectru al activităților umane cu elemente ce țin de spectaculos și facil: „Civilizația unei lumi în care primul loc pe scara valorilor îl ocupă divertismentul și în care a te distra, a scăpa de plictiseală, e pasiunea generală. Acest ideal de viață e perfect legitim, desigur. Numai un puritan fanatic le-ar reproșa membrilor unei societăți că vor să dea puțină culoare, amuzament, umor și distracție unor vieți închistate de obicei într-o rutină deprimantă și, uneori, abrutizantă. Dar să faci din tendința naturală de a te simți bine o valoare supremă are consecințe neașteptate: banalizarea culturii, generalizarea frivolității și, în sectorul informativ, proliferarea unui jurnalism iresponsabil dedicat bârfelor și scandalului“ (pp. 29-30).

Artele, religia, politica, erosul devin parte a *civilizației spectacolului* – spectacol înțeles de către Llosa nu doar drept divertisment, ci drept o serie întreagă de schimbări în modurile de a înțelege și experimenta viața, schimbări influențate puternic de mass-media. Evenimentele, ideile și personalitățile sunt tratate și consumate ca forme de divertisment, iar realitatea în sine este adesea filtrată prin spațiul public electronic, care o distorsionează pentru a o face mai atrăgătoare. Spectacolul este așadar o modalitate de a transforma realitatea într-o reprezentare superficială, bazată mai degrabă pe imagine decât pe substanță. În civilizația spectacolului, valorile tradiționale, culturale și intelectuale sunt adesea înlocuite de imagini, evenimente și tendințe care acaparează prin

stridentă spațiul public. Llosa avertizează asupra faptului că, în acest context, cultura autentică este marginalizată în favoarea unei culturi de consum care promovează, în locul reflecției și al angajamentului intelectual, accesibilitatea până la trivialitate.

Teza centrală a lui Llosa este că, dacă artele constituiau, secole de-a rândul, fundalul de comunicare pentru oameni diferiți care își explorau umanitatea – cu tarele și aspirații ei –, deturnarea profunzimilor trans-generaționale înspre facil, imediat și spectaculos duce nu doar la o sărăcire din punct de vedere artistic, ci chiar la o reducere a orizontului vital prin ruperea de realitățile existenței – existență care nu este comună, previzibilă, artificială. Cu alte cuvinte, cultura care transmitea valori și făcea viața „ceva mai trăibilă” ajunge astăzi într-un punct al confortului (și conformismului) în care nu oferă decât o plăcere de moment, care nu sedimentează ceva substanțial. Mario Vargas Llosa este adeptul unei culturi cu artefacte care înobilează și înfrumusețează, elemente care nu fac parte doar din ornamentele existenței, independente și oarecum inutile, ci devin parte a misterului, a ineditului, a imprevizibilului, chiar a efortului civilizator al vieții trăite cu sens.

De aceea, mergând în linia ideilor expuse, putem afirma că principiul plăcerii este insuficient în critica de artă – pentru că, deși democratizează și validează orice experiență artistică, insularizează excesiv ceva ce ar putea fi un fundal comun, o comunicare invizibilă asigurată pe baza operei de artă – văzută ca reper și liant. Dacă vom pune accentul doar pe experiența subiectivă și pe impactul emoțional al unei lucrări de artă, iar evaluarea acesteia va fi strâns legată doar de reacțiile afective ale privitorilor sau criticilor, arta care deranjează, care revoltă și, de ce nu, cea care provoacă adevărate neliniști existențiale devine marginală, făcând loc celei accesibile, diminuându-i relevanța pentru viață și, în egală măsură, temperând în receptor apetitul pentru schimbare.

Odată cu sporirea cunoașterii intervine și specializarea și formarea unor noi domenii, iar experiența culturală ar putea fi, din această perspectivă, liantul, numitorul comun între diferitele spații ale cunoașterii: „Specialistul vede și

înautează foarte mult în domeniul său de cercetare, dar nu știe ce se întâmplă lângă el și nu se oprește nicio clipă ca să analizeze dacă nu cumva realizările lui dăunează altor zone ale existenței, diferite de a sa. Un astfel de om unidimensional poate fi un mare specialist și totodată un incult, căci toate cunoștințele sale, în loc să-l pună în legătură cu ceilalți, îl izolează într-o specializare care e doar un mic pătrățel în vastul domeniu al cunoașterii. Specializarea, existentă încă din zorii civilizației, s-a extins odată cu dezvoltarea cunoașterii, și comunicarea socială se menținea prin intermediul acelor numitori comuni care sunt liantul țesăturii sociale, adică elitele, minoritățile culte, care nu numai că întindeau punți și realizau schimburi între diversele zone ale cunoașterii – științele, literele, artele și tehnicile –, dar exercitau și o anumită influență, fie ea religioasă ori laică, însă mereu încărcată de conținut moral, în așa fel încât progresul intelectual și artistic să nu se îndepărteze prea mult de un țel uman, asta însemnând că, pe măsură ce oferea tot mai multe și mai bune condiții de viață, contribuia și la îmbogățirea morală a societății, prin scăderea violenței, a nedreptății, a exploatării, a foamei, a bolilor și a ignoranței“ (pp. 62 - 63).

Scriind despre spectacol, Llosa vorbește, de fapt, despre căutarea spectaculosului în forma sa cea mai țipătoare, spectacolul ajungând prin propria atractivitate să infesteze toate domeniile vieții publice – artiștii, politicienii, celebritățile sunt adesea tratate ca personaje dintr-un *show*, iar deciziile și acțiunile lor sunt influențate de nevoia de a-și crea o imagine atractivă pentru publicul larg. Mai mult decât atât, riscurile cu care vine o astfel de civilizație țin chiar de evoluția individului, care nu mai tinde înspre desăvârșire, ci se mulțumește în interiorul conformismului și al satisfacției instantanee. Într-o societate bazată pe spectacol, oamenii tind să adopte roluri predefinite, să se conformeze gustului comun, iar deciziile pe care le iau să fie bazate pe imagini și pe popularitate și mai puțin pe principii și pe autenticitate.

Așa cum o și afirmă și explicit, cultura ar trebui să fie un spațiu în care valorile fundamentale ale democrației, ale libertății, ale drepturilor omului și ale responsabilității individuale să fie promovate, îndeplinind un rol similar cu cel al

religiei, în sensul de a oferi profunzime vieții, de a ghida comportamentele individuale și colective, dar fără a recurge la dogme religioase: „Cultura ar trebui să umple golul din locul ocupat altădată de religie. Dar așa ceva nu se poate întâmpla dacă, neasumându-și această responsabilitate, cultura se orientează numai către lucruri facile, fuge de problemele cele mai urgente și devine simplu divertisment“ (p. 130). Llosa vizează, astfel, o înălțime sau o transcendență laică, în care cultura devine farul călăuzitor al educației morale, întărind legăturile interumane prin intermediul valorilor universale. Incisive și incitante, aceste eseuri oferă un spațiu de dezbatere în care teoriile lui Mario Vargas Llosa se pot întâlni, în mod convergent sau, de ce nu, contradictoriu cu ideile artiștilor, teoreticienilor artei, teologilor, pentru a vedea dacă arta (ca parte a culturii) poate sau ar trebui să fie un substitut al religiei, ori locul ei este mai degrabă în ambiguitate, amorali-tate ori într-un spațiu al ludicului.

Mario Vargas Llosa, *Civilizația spectacolului*, traducere din spaniolă de Marin Mălaicu-Hondrari, București, Editura Humanitas, 2018, 199 p.